

дайджест №11

Матеріал підготовлено
«Східноукраїнським центром
громадських ініціатив»

Порушення міжнародного гуманітарного права в Україні:

дайджест подій за період
з 24 лютого 2022 по 24 лютого 2023 року.

Наслідки ракетного удару по Києву, 10.10.2022. Джерело фото: ГУ ДСНС України у м. Києві

24 лютого 2022 року Росія за підтримки Білорусі розпочала новий етап війни проти України, здійснивши безпрецедентне в новітній історії повномасштабне вторгнення на територію нашої держави.

Обидві сторони міжнародного збройного конфлікту зобов'язані дотримуватися щонайменше Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I від 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року, Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі від 1907 року та Положення про закони та звичаї війни на суходолі, що є додатком до цієї Конвенції, дотримуватися міжнародних звичаїв (звичаєвого МГП) та пам'ятати про свої зобов'язання за міжнародним правом прав людини.

Протягом 2022 року команда **Східноукраїнського центру громадських ініціатив (СЦГІ)** продовжувала свою роботу, розпочату ще 2014 року, зі збору доказів та документування фактів порушення міжнародного гуманітарного права (МГП) під час збройного конфлікту, з метою подальшого подання відповідних матеріалів до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС), Офісу Генпрокурора (Україна), міжнародним комісіям із розслідування, мандат яких передбачатиме збирання, документування та підготовку для судових розглядів усіх порушень прав людини, воєнних та інших злочинів.

Щомісяця ми видавали огляди грубих порушень МГП Росією, з метою донесення цієї інформації, в першу чергу, до закордонної аудиторії. В цьому підсумковому Дайджесті ми пропонуємо вам згадати окремі найважливіші події збройного конфлікту, які відбулися в Україні протягом року широкомасштабної війни Російської Федерації (РФ) проти України та зачепили права цивільного населення, а в окремих випадках – комбатантів (військовополонених). Ми намагатимемося пояснити, з яких причин певні діяння слід вважати порушенням МГП.

Сподіваємося, що результати нашої роботи будуть корисними журналістам та широкому колу читачів, які цікавляться перебігом збройного конфлікту та фактами порушення МГП в Україні.

Україна пам'ятає про кожен випадок звірств, вчинений на її території.

Умисні вбивства, позасудові страти та катування цивільного населення.

На початку квітня 2022 року Збройні Сили України (ЗСУ) повністю деокупували території **Київської та Чернігівської областей**, зайняті армією Росії в перші тижні широкомасштабного вторгнення.

Протягом наступних місяців почали з'являтися численні шокуючі дані про вбивства людей по всій території, що перебувала під окупацією (населені пункти Ірпень, Гостомель, Мотижин і т. д.). Часто тіла знаходили із зв'язаними за спиною руками та вогнепальними пораненнями в потилицю зі стрілецької зброї. Приміром, поблизу села Мотижин (Бучанський р-н), в ямі виявили тіла закатованих до смерті старости Мотижинської сільської ради Ольги Сухенко з родиною – чоловіком та сином. Родину Сухенків російські військові¹ викрали 23 березня². В звільненому від окупаційних військ місті Буча (Київська обл.), на території дитячого санаторію «Променистий» (вул. Вокзальна, 123), в одній із будівель було виявлено підвал, в якому російські військові допитували та утримували цивільне населення. Відомо, що там катували, після чого стратили, щонайменше п'ятьох осіб чоловічої статі. Їх тіла були виявлені при огляді підвалу. На всіх був цивільний одяг та відсутні явні ознаки того, що чоловіки приймали участь в бойових діях³.

Журналістам демонструють тіла страчених цивільних в підвалі санаторію «Променистий». Скріншот відео. Джерело відео: Телеканал Київ

¹ Тут і далі по тексту під терміном «російські військові» розуміються військовослужбовці збройних сил РФ, Росгвардії, ФСБ та представники інших силових структур Росії, які під єдиним військово-політичним керівництвом РФ приймали участь в окупації території України, оскільки дані про конкретних виконавців зазвичай відсутні.

² <https://www.youtube.com/shorts/u00yBtUlaLs>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=7PB8hARuffU>

Станом на 31 липня на Київщині було знайдено 1348 тіл місцевих жителів, 300 осіб вважалися зниклими безвісти, а 216 тіл залишалися невпізнаними⁴. У вересні поліція заявила про виявлення вже 1360 тіл цивільних, що загинули під час активних бойових дій на Київщині⁵.

15 серпня

вийшов ґрунтовний репортаж журналістів видання «Важные истории» про позасудові страти та пограбування цивільного населення в селі Андріївка (Бучанський р-н, Київська обл.). Журналісти побували в селі та поспілкувалися з місцевими жителями. В репортажі розповідається про те, як після деокупації населеного пункту було знайдено 13 тіл місцевих жителів з кульовими пораненнями. Близько 40 людей вважалися зниклими безвісти⁶.

Жителі с. Андріївка, вбиті під час окупації населеного пункту. Джерело фото: «Важные истории»

⁴ <https://interfax.com.ua/news/general/849672.html>

⁵ https://t.me/andrii_nebytov/436

⁶ <https://storage.googleapis.com/istories/investigations/2022/08/15/komandir-dal-prikaz-v-raskhod-ikh/index.html>

19 червня

стало відомо про епізод умисного вбивства 17-річних братів-близнюків Богдана та Євгена Самодіїв, а також їх приятеля 18-річного Валентина Якимчука у селі Мохнатин (Чернігівський р-н, Чернігівська обл.), що мав місце 14 березня під час окупації села. За свідченнями місцевих жителів (вони демонструються у відео сюжеті журналістів), російські військові, що в денний час доби рухалися у складі колони, безпричинно розстріляли беззбройних хлопців просто посеред вулиці. Місцева жінка, яка ймовірно була очевидцем вбивства, стверджує, що хлопці не чинили ворожих дій по відношенню до військових та в момент пострілів були з піднятими до гори руками. По хлопцям стріляли зі зброї калібру 5,45 мм., 7,62 мм. та 30 мм. (озброєння бронетехніки), що не дало їм жодних шансів вижити⁷.

Жителька села демонструє журналістам місце, де лежало понівечене пострілами тіло Валентина Якимчука.
Скріншот відео. Джерело відео: Радіо Свобода Україна

На цих прикладах ми бачимо достатньо типові історії, що характерні для населених пунктів Київщини та Чернігівщини, що перебували під окупацією.

Звільнення у вересні 2022 року населених пунктів **Харківської області** так само супроводжувалося виявленням на деокупованих територіях місць масового поховання людей, смерть яких настала під час окупації.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=3-fgVpYYgQE>

23 вересня

завершився процес ексгумації з місця масового поховання в деокупованому м. Ізюм (Харківська обл.), який тривав безперервно протягом тижня. Із могил дістали 447 тіл загиблих. З них 215 жінки, 194 чоловіки, 5 діти, а також 22 військовослужбовця. Крім того, виявили рештки 11 осіб, стать яких встановити було не можливо⁸. Цілком можливо, що смерть частини з цих людей настала в результаті дії артилерійської зброї або з природніх причин, що має встановити судово-медична експертиза. Але вже одразу після ексгумації поліція відзначала, що багато тіл містять явні ознаки катувань⁹.

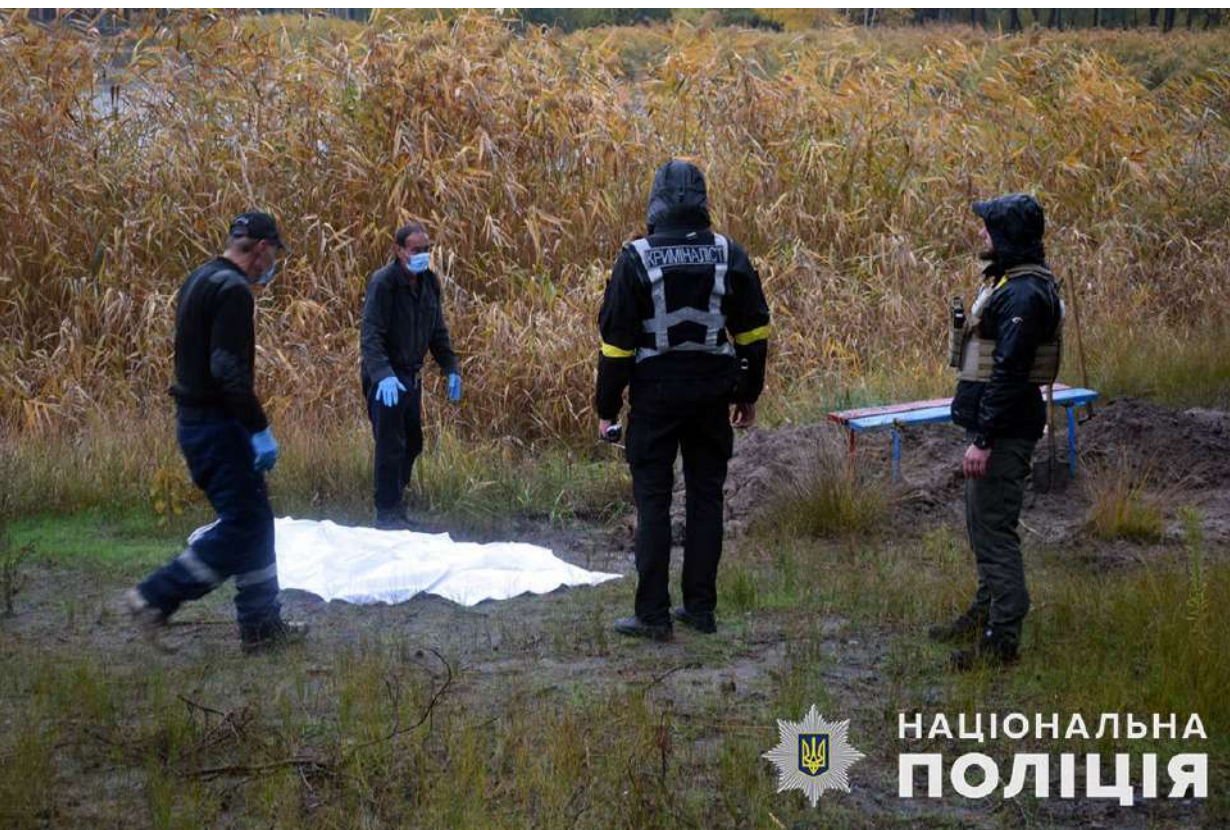

Ексгумація тіл з місця масового поховання в Ізюмі. Джерело фото: Ігор Клименко

⁸ <https://www.facebook.com/iklymenko.fb/posts/pfbidogQtXB aWteo571UDnYXSpGWsgjWQ9o7bDmZ33BFEGb8Sw1VbgGUZR Fev1w34B5VYqI>

⁹ <https://suspihne.media/283493-z-pocatku-deokupacii-harkivsini-vstanovili-kontrol-nad-118-naselenimi-punktami-mvs/>

В перших числах жовтня ЗСУ взяли під контроль м. **Лиман (Донецька обл.)** та деякі інші населені пункти на півночі Донеччини. В деокупованих населених пунктах одразу розпочався пошук та ексгумація загиблого цивільного населення. Так, на кладовищі в м. Лиман (Донецька обл.) було виявлено 2 масових поховання. В одній локації були захоронені цивільні, в іншій – українські військові. Ексгумовано тіла 146 людей, з яких 111 цивільні та 35 військових. Повідомлялося також, що в Лимані встановлено 25 стихійних поховань. Всього в деокупованих населених пунктах подібних поховань було виявлено 58, але робота з пошуку тривала.

Ексгумація в Лимані (Донецька обл.).
Джерело фото: ГУ НП в Донецькій області

В деокупованих районах як Харківської, так і Донецької області, були виявлені численні місця незаконного утримання цивільного населення, докази катування людей.

Наприклад, на деокупованих територіях Харківської області правоохоронці встановили 22 місця, де окупаційні сили утримували та катували людей. Називалися катівні в населених пунктах Вовчанськ - 2, Куп'янськ - 4, Шевченкове - 2, Ізюм - 4, Козача Лопань -3, Липці, Великий Бурлук, Піски-Радьковські, Борова. Кількість людей, які пройшли через усі ці незаконні місця несвободи встановлюється та наразі достовірно не відома, адже частина людей була вивезена й досі перебуває в ув'язненні на території РФ¹⁰.

В листопаді ЗСУ звільнили населені пункти **Херсонської області**, розташовані на правому березі р. Дніпро, включно з м. Херсон, а також майже завершили повну деокупацію Миколаївської області. Ситуація з вбивствами та катуванням цивільного населення під час тимчасової окупації, тут мало чим відрізнялася від деокупованої Харківщини або Донеччини. Наприклад, 4 листопада в деокупованому селищі Високопілья (Херсонська обл.) поліцейські виявили три тіла зі слідами насильницької смерті. За попередніми даними правоохоронців, під час окупації населеного пункту окупанти розстріляли трьох цивільних осіб і закопали їх поблизу приватних домоволодінь¹¹.

Ексгумація тіл в селищі Високопілья на Херсонщині. Джерело фото: ОГП

¹⁰ <https://interfax.com.ua/news/general/867011.html>

¹¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-prodovzuyut-fiksuvati-zlocini-zs-rf-na-zvilnenix-teritoriyax-xersonshhini-viyavleno-tila-tryox-rozstrilyanix-civilnix>

За останніми відомими даними, на початок листопада 2022 року в деокупованих районах Донецької, Харківської та Херсонської областей було виявлено тіла 868 цивільних осіб, з них 24 діти¹². Через декілька днів ця цифра збільшилася до 991 цивільної особи¹³. Також по всій Україні налічувалося понад 2000 неідентифікованих загиблих¹⁴.

Частина людей, трупи яких були вилучені з одиночних або масових поховань, стали жертвами умисних вбивств та позасудових страт. Інші – ймовірно загинули або померли від інших факторів війни (артилерійських обстрілів, відсутності доступу до медичної допомоги тощо). Встановлення причин смерті триває.

¹² <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/3/7374828/>

¹³ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/17/7376799/>

¹⁴ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/10/7375828/>

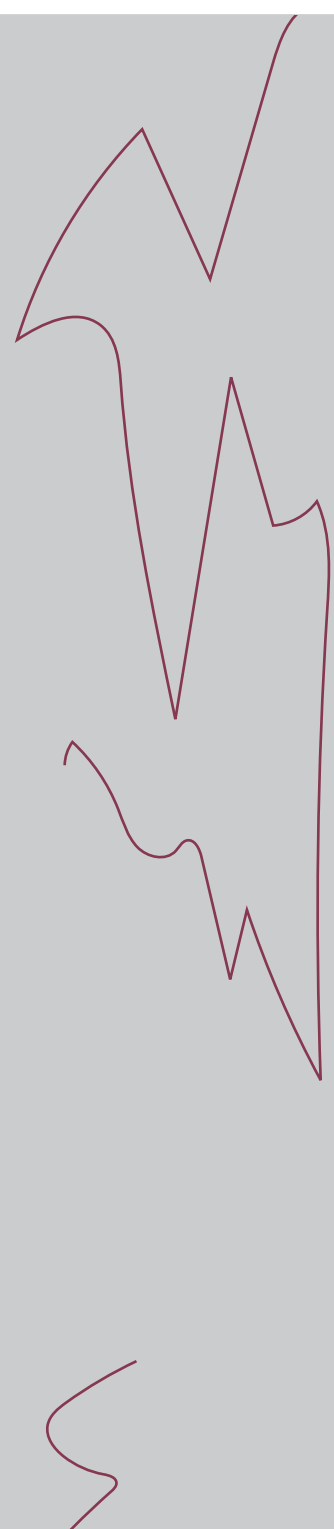
Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

Цивільні особи мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Захоплення заручників забороняється (Четверта Женевська конвенція, статті 27, 34).

Убивство, тортури, жорстоке чи нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поводження, тілесні покарання, каліцтво, згвалтування й інші форми сексуального насильства, взяття заручників, примусове зникнення та свавільне позбавлення волі *заборонені* (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 75, Звичаєве МГП, норми 87, 89-93, 96, 98, 99).

Умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, нелегальне ув'язнення цивільної особи є серйозним порушенням Четвертої Женевської конвенції (стаття 147) та воєнними злочинами у розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (1) (a) (i), (ii), (vii)).

Позасудові страти та катування комбатантів.

28 липня

в мережі Інтернет (в прокремлівських пабліках) з'явилися два відеозаписи катування та подальшої страти українського військовополоненого (ім'я цієї людини ймовірно відоме українській стороні, але публічно не називалося). На одному відео зображено, як ще живому чоловіку відрізають геніталії канцелярським ножом. Зв'язаний чоловік намагається чинити супротив, але його міцно тримають комбатанти та пинають ногами¹⁵. Через якийсь проміжок часу після знущань, чоловіка холоднокрівно вбивають пострілом в голову, що демонструється на іншому відео¹⁶.

За даними розслідування Bellingcat та The Insider події відбувалися на території санаторію «Привілля» (Луганська обл.), а в катуванні та вбивстві ймовірно приймав участь тувинець на ім'я Очур-Суге Монгуш, 1993 р. н.¹⁷

Росіянин Очур-Суге Монгуш, можливо причетний до катування та вбивства військовополоненого українця.
Джерело фото: The Insider

Цілком очевидно, що даний випадок є далеко не єдиним епізодом звірства, вчиненого стосовно військовополонених.

29 липня

стало відомо про смерть щонайменше 53-х та поранення 75-ти українських військовополонених, які утримувалися на території колишньої Волноваської виправної колонії № 120 (селище Оленівка/Молодіжне, Донецька обл.), переобладнаної окупаційними військами під табір для військовополонених (відомий в медіапросторі як «табір в Оленівці»).

Російська влада заявила, що барак з військовополоненими українцями був обстріляний 28 липня українською артилерією (із застосуванням американської реактивної артилерійської системи M142 HIMARS)¹⁸. Водночас, за версією Офісу

¹⁵ <https://t.me/xoxol200/5312>

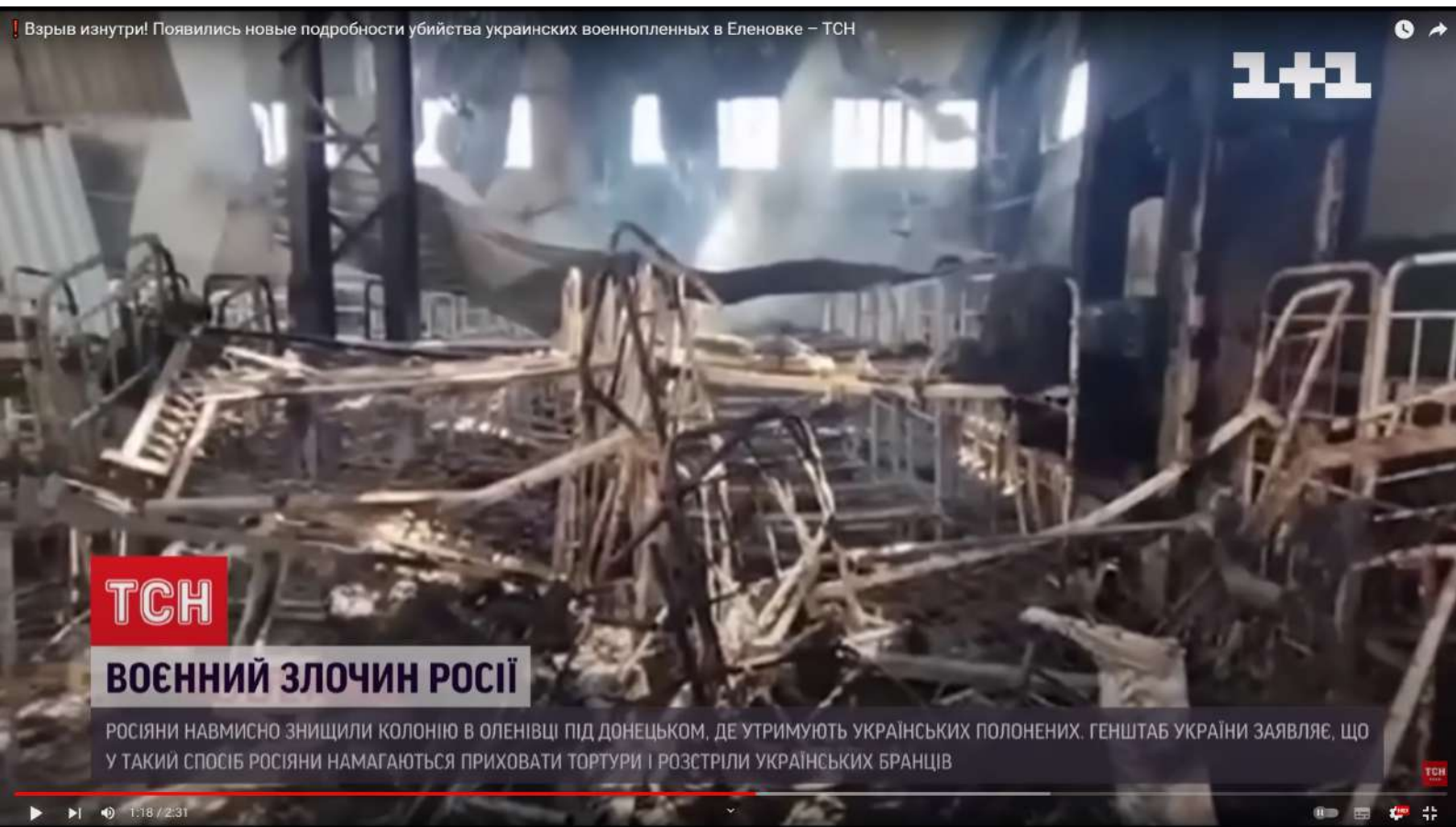
¹⁶ <https://web.telegram.org/k/#@xoxol200>

¹⁷ <https://theins.ru/politika/253767>

¹⁸ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/29/7360828/>

Президента України, мала місце класична «операція під чужим прапором» («false flag operation»): військовополонених умисно вбили, інсценувавши артилерійський обстріл української артилерії¹⁹. У звіті американської організації «Інститут вивчення війни» (ISW), з посиланням на джерела, констатується, що жодних слідів реактивної системи HIMARS на місці не виявлено²⁰.

Вбачається, що лише офіційне незалежне міжнародне розслідування здатне надати відповідь на питання про винних у цій трагедії, але станом на сьогодні воно так і не було проведене. Створена ООН в серпні 2022 року міжнародна місія із встановлення фактів була розформована в січні 2023 року через, як стверджується, відсутність умов для розгортання місії на місці (гарантій безпеки для учасників розслідування)²¹.

Барак військовополонених зсередини після вибуху. Скріншот відео. Джерело: ТСН

¹⁹ https://t.me/M_Podolyak/g7

²⁰ <https://www.understandingwar.org/background/russian-offensive-campaign-assessment-august-1>

²¹ <https://media.un.org/en/asset/k1l/k1lv6pzze6>

Чому це порушення:

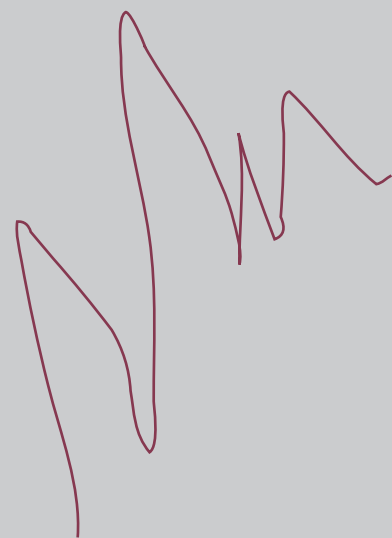
З особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поведяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації. Із цією метою заборонено вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії, як насилля над життям та особистістю (всі види вбивств), завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури, наругу над людською гідністю (образливе та принизливе поводження). Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення Женевських конвенцій. Військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки (Третя Женевська конвенція, статті 3, 13).

Військовополонених після захоплення їх у полон евакуюють якомога скоріше до таборів, розміщених у зоні, що знаходиться на достатній відстані від зони бойових дій, для того щоб вони перебували в безпеці. У небезпечній зоні можна тимчасово залишати лише тих військовополонених, які наражалися б на більшу небезпеку, будучи евакуйованими, через поранення або хворобу, ніж залишаючись на місці (Третя Женевська конвенція, стаття 19).

Вбивства, тортури, жорстоке та нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, заподіювання каліцтва, зґвалтування та інші форми сексуального насильства заборонені нормами звичаєвого МГП (Звичаєве МГП, норми 89, 90, 92, 93 та інші).

Широкопоширена чи систематична практика вбивств, катувань, зґвалтувань та будь-яких інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (a), (f), (g)).

Умисне вбивство, зокрема вбивство або поранення комбатанта, який склав зброю або не маючи засобів для захисту, беззастережно здався, катування, умисне завдання сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю, зґвалтування та інші види сексуального насильства розглядаються в розумінні Римського статуту також як *воєнні злочини* (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (i), (ii), (iii), (b) (vi), (xxii)).

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в різних його формах набуло свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦГІ неодноразово повідомляв в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад, звіт СЦГІ: «Війна без правил: ГОН, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України»: [https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

З початком широкомасштабного вторгнення Росії в Україну кількість відомих випадків збільшилася, а само насильство набрало ще більш жахливих форм.

12 квітня

у виступі перед парламентом Литви Президент України **В. Зеленський** назвав ім'я військовослужбовця збройних сил РФ, який за повідомленнями ЗМІ вчинив сексуальне насильство щодо немовляти. Мова йде про 24-річного росіянина «Алексея Бичкова», ймовірно військовослужбовця 2-ї окремої бригади спецпризначення з місцем дислокації у російському м. Псков (військова частина № 64044)²².

23 липня

спецпредставниця Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в умовах конфліктів **Прамїла Паттен** у відеозверненні до учасників Другого саміту перших леді та джентльменів заявила: «З 24 лютого ООН отримала понад 150 звинувачень у сексуальному насильстві, скоєному проти жінок, дітей і чоловіків. Це з'являється під дулами автоматів у присутності членів родини як наслідки атаки України російськими військами»²³.

Генеральний прокурор України **Андрій Костін** в інтерв'ю виданню «Лівий берег» (19.09.2022) розповів, що встановлено п'ятьох дітей у віці від 4 до 16 років, які стали жертвами сексуального насильства. Генпрокурор наголосив на тому, що подібних злочинів набагато більше, але їх виявлення та документування є складним процесом²⁴.

20 вересня

Верховна Рада України утворила **Тимчасову слідчу комісію з питань розслідування фактів сексуального насильства**, вчинених внаслідок збройної агресії РФ проти України. Основними завданнями Тимчасової слідчої комісії є розслідування фактів сексуального насильства, а також ініціювання питання про притягнення винних осіб до відповідальності, у тому числі щодо міжнародного розшуку таких осіб та здійснення співробітництва за принципом універсальної юрисдикції²⁵.

²² <https://www.slidstvo.info/news/pskovskyj-pedofil-shho-vidomo-pro-rosijskogo-vijskovogo-yakyj-znushhavsya-z-nemovlyaty/?fbclid=IwAR3n76fUbrMfL0zbTTqX2vngiMN6k5gYPooCegm6gHm2jIw7GpH56zdmml>

²³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3535533-oon-rozgladae-ponad-150-zvernen-sodo-skoenih-rosianami-zgvaltovan-pid-cas-vijni-v-ukraini.html>

²⁴ https://lb.ua/news/2022/09/19/529761_andriy_kostin_rosiya_vikoridaie.html

²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2602-IX#Text>

18 жовтня

Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні оприлюднила свою першу доповідь щодо того, як просувається її робота²⁶. Нагадаємо, що Комісія була утворена Резолюцією 49/1 Ради з прав людини, прийнятою 4 березня 2022 року, з метою розслідування всіх ймовірних порушень та утисків прав людини і порушень МГП, а також пов'язаних із ними злочинів у контексті агресії РФ проти України. Окремий пункт Доповіді Комісії був присвячений конкретним фактам сексуального та гендерно-обумовленого насильства, що вчинялося російськими військовими. Зухвалість злочинів вражає.

З Доповіддю можна ознайомитися [тут](#).

В повідомленнях про факти сексуального насильства заслуговують на увагу перш за все ті з них, які ґрунтуються на свідченнях самих потерпілих та їх родичів.

15 квітня

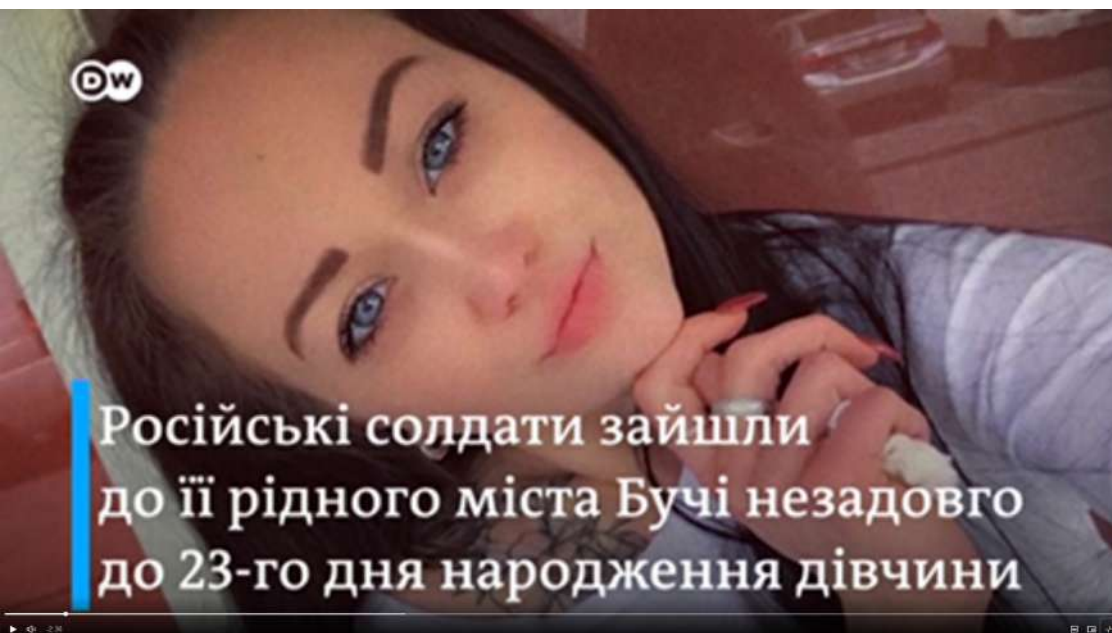
«Радіо Свобода» оприлюднила відео, на якому жінка (змінене ім'я - Світлана) розповідає, як її зґвалтував 19-річний російський військовий (інші військові називали його «Даня»). За словами жінки, це сталося 09 березня в одному із окупованих сіл в Київській області. Також «Світлана» розповідає, що ще один військовий, якого називали «Олег», в її присутності пострілом в голову вбив чоловіка її сусідки Наталі, а саму Наталю в подальшому ймовірно зґвалтував. Старшим серед військових був чоловік на ім'я «Саня»²⁷.

Відомі також випадки сексуального насильства щодо **чоловіків**.

Так, 16 квітня (дата оприлюднення інтерв'ю) мер міста Бучі (Київська обл.) Анатолій Федорук розповів про випадок зґвалтування охоронця (чоловіка) дитячого табору «Орлятко» (сmt. Ворзель, Київська обл.). Ім'я чоловіка не називається. Після або внаслідок знущань (чиновник не уточнює), постраждалий помер. Подія мала місце під час окупації селища²⁸.

07 травня

видання «Deutsche Welle» оприлюднило фрагмент інтерв'ю з батьками 22-річної Карини Єршової з міста Бучі (Київська обл.). Під час окупації міста жінку зґвалтували, після чого вбили пострілом в голову. Перед тим, як застрелити жінку, над нею знущалися, зокрема, прострелили їй ноги²⁹.

Карина Єршова. Скріншот відео.
Джерело відео: Deutsche Welle

²⁶ <https://www.ohchr.org/ru/press-releases/2022/10/un-commission-has-found-array-war-crimes-violations-human-rights-and>

²⁷ <https://www.facebook.com/radiosvoboda.org/videos/388139929841647/>

²⁸ <https://web.telegram.org/k/>

Повна версія інтерв'ю: <https://www.youtube.com/watch?v=FZ73kHlBeBM>

²⁹ <https://www.dw.com/uk/vitchym-zgvaltovanoi-ukrainky-ia-nenavydzhu-russkyi-myr/av-61720084>

видання «Факти» оприлюднило репортаж з села Берестянка (Бородянський р-н, Київська обл.). В репортажі жінка на ім'я Зоя (прізвище не називається) розповідає, як російські військові під час окупації села пострілом в голову застрелили її беззбройного зятя (демонструє сліди пострілу та крові в будинку) та зґвалтували її доньку Наталю (прізвище не називається), а також іншу жінку з цього ж села на ім'я Вікторія. Розповідь Зої доповнює сусід Віктор (прізвище не називається), в якого після зґвалтування переховувалася Вікторія, побоюючись зґвалтування іншими військовими³⁰.

³⁰ <https://fakty.com.ua/ua/videos/cholovikiv-rozstrilyuvaly-a-zhinok-gvaltuvaly-zlochyny-okupantiv-u-berestyanczi/>

Чому це порушення:

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність (Четверта Женевська конвенція, стаття 27, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 76).

В резолюції 3318 (XXIX) від 14 грудня 1974 року Генасамблея ООН проголосила Декларацію про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів, в якій закликала держави-члени ООН докласти всіх зусиль, щоб уберегти жінок та дітей від руйнівних наслідків війни, домогтися заборони щодо них таких заходів, як катування, принизливе поведження та насильство.

Широкопоширена чи систематична практика зґвалтувань та будь-яких інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (g)).

Зґвалтування та інші види сексуального насильства розглядаються в розумінні Римського статуту також як воєнні злочини (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxii)).

Крім того, Римський статут розглядає як воєнний злочин й посягання на людську гідність, зокрема образливе та принизливе поведження (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxi)).

4

Умисні напади на цивільне населення та цивільні об'єкти. Напади невивіркового характеру. Недотримання принципу пропорційності при нападі.

З самого початку повномасштабного вторгнення, в порушення *принципу розрізнення*, здійснюються умисні напади як на цивільних осіб, так і на цивільні об'єкти. Кількість *нападів невивіркового характеру* протягом всього 2022 року залишалася стабільно високою. В багатьох відомих випадках є ознаки недотримання комбатантами *принципу пропорційності* при нападах. Нагадаємо, що суть останнього полягає у тому, що забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретно та безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати.

Протягом року абсолютна вся територія України перебувала та продовжує перебувати в зоні ризику ракетно-бомбових ударів. Повітряні тривоги лунали в усіх без виключення областях та містах.

16 березня

мав місце бомбовий удар по будівлі **Драмтеатру в оточеному місті Маріуполь** (Донецька обл.). В момент нападу в бомбосховищі театру перебувало цивільне населення (переважно жінки та діти, особи похилого віку). Будівля театру була майже повністю зруйнована. Інформації про кількість загиблих та поранених досі немає.

Будівля Маріупольського драмтеатру на супутниковому знімку. Біла будівля напис «Діти». Фото: Maxar Technologies Джерело: BBC

08 квітня

російські військові завдали ракетного удару по **центральному залізничному вокзалу в місті Краматорську** (Донецька обл.). В цей момент на вокзалі та біля нього перебували сотні людей, очікуючи евакуації з населеного пункту. Загибло щонайменше 50 цивільних осіб (зокрема, 5 дітей) та близько 100 людей отримали поранення^{31 32}.

27 червня

ракетного удару зазнало **місто Кременчук** (Полтавська обл.). Одна з ракет влучила в будівлю торговельного центру «Амстор», розташованого в центральній частині міста³³. Загибло щонайменше 20 осіб, більше 59 людей отримали поранення та ще понад 40 людей вважалися зниклими безвісти³⁴.

Торгівельний центр в Кременчуці після ракетного удару. Скріншот відео. Джерело: Espresso.tv

Тіло 4-річної Лізи Дмитрієвої, яка загинула внаслідок ракетного удару по Вінниці, 14.07.2022. Відео з Лізою було показано 20.07.2022 у Конгресі США³⁶. Джерело фото: Вікіпедія

14 липня

країну шокував ракетний обстріл центру густонаселеного міста Вінниця (Вінницька обл.). Населення цього міста, розташованого в глибокому тилу українських військ, складає майже 400 тис. осіб. Внаслідок ракетного удару загинуло щонайменше 26 осіб, зокрема троє дітей (4-річна дівчинка та хлопчики 7 і 8 років), отримали поранення 202 особи та ще 8 людей вважалися зниклими безвісти. Зруйновано та пошкоджено численні офісні та житлові будинки³⁵.

Це лише декілька прикладів нападів на цивільні об'єкти.

³¹ <https://www.facebook.com/100050176913214/posts/521313092884583/?d=n>

³² <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60967698>

³³ <https://t.me/DMYTROLUNIN/2739>

³⁴ https://t.me/OP_UA/6945

³⁵ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80_%D0%BF%D0%BE_%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96_14_%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F_2022_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83#cite_note-63

³⁶ <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62242512>

11 вересня

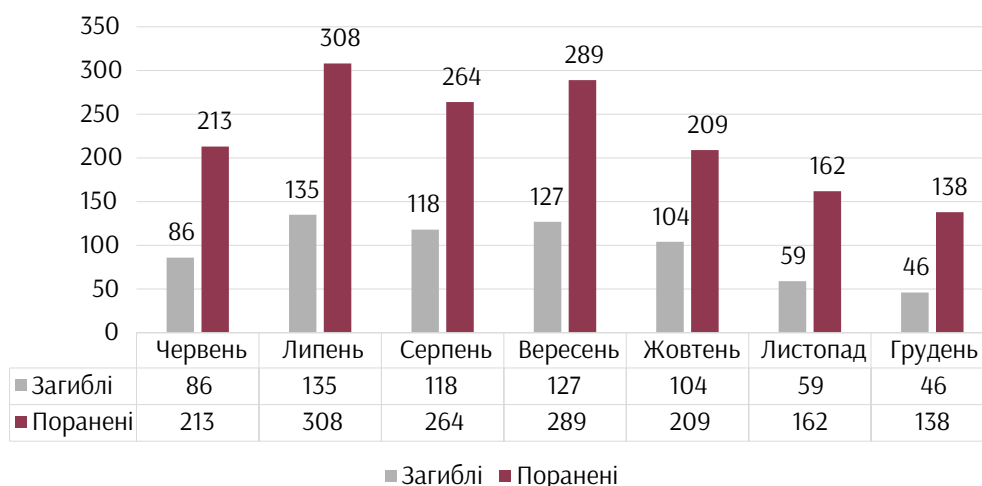
відбувся один з найперших масованих **обстрілів енергетичної інфраструктури** України. Зокрема, було обстріляно Зміївську ТЕС (с. Слобожанське, Харківська обл., найбільша електростанція області та одна з найбільших теплових електростанцій України) та три підстанції високої напруги, знеструмлено 40 підстанцій різної напруги, відключено 2 повітряні лінії 750 кВ, 5 повітряних ліній 330 кВ³⁷. Під ракетний удар потрапила також Харківська ТЕЦ-5 (с. Подвірки, Харківська область, передмістя Харкова)³⁸. Без світла залишилися споживачі електроенергії в Харківській, Полтавській, Дніпропетровській, Сумській та Донецькій областях.

Відтоді російські удари по енергетичній інфраструктурі України стануть буденністю. Напади спричинять віялові відключення електроенергії по всій країні, які набудуть регулярного (системного) характеру. В кожній області ситуація різна, але після 23 листопада скрізь діють графіки планових або аварійних відключень. Електроенергія населенню та комерційним споживачам подається операторами системи розподілу (підприємствами обленерго) в залежності від ліміту добового споживання електроенергії, наданого на область оператором системи передачі (державним підприємством «Укренерго»).

*«Стратегія, на якій базується тактика ведення війни Росією, очевидна. Бомбардуючи критично важливу цивільну інфраструктуру України, включно з енергетичними об'єктами, російська армія явно має намір підірвати промислове виробництво, завадити роботі транспорту, посіяти страх і відчай і позбавити мирне населення України тепла, електроенергії та води з наближенням холодної зими. Націлювання Росії на українську цивільну інфраструктуру є незаконним. **Моральний стан цивільного населення не є законною ціллю, а здійснення цих атак із єдиною метою – тероризувати цивільне населення – може вважатися воєнним злочином**», - заявила Марі Стразерс, директорка Amnesty International у регіоні Східної Європи й Центральної Азії (20.10.2022)³⁹.*

Станом на початок 2023 року найгарячішою точкою збройного протистояння залишається **Донецька область**. Загалом, протягом лише **7 місяців 2022 року** (червень-грудень) на підконтрольній Уряду України території Донецької області загинуло щонайменше **675** цивільних осіб та ще не менше **1583** осіб отримали поранення (немає даних про те, скільки з поранених згодом померли в лікарнях або вдома від прямих чи побічних наслідків отриманих ушкоджень).

Кількість загиблих та поранених цивільних в Донецькій області (підконтрольна Україні територія) за червень-грудень 2022 року

Орієнтовна інформація про кількість загиблих та поранених цивільних осіб на території Донецької області (підконтрольна територія) за період з червня по грудень 2022 року подається згідно щоденним повідомленням голови Донецької ОДА/ОВА в Телеграм https://t.me/pavlokyrylenko_donoda

³⁷ <https://www.facebook.com/german.galushchenko/posts/pfbid0JxzDwu8UmhbHz4oGbpVx1F4ByiJnXQnkCEzUDswzy8UnEggocBQujWPQ6hnerxRVL>

³⁸ <https://www.unian.ua/war/v-opu-pidtverdili-ataku-po-harkivskiy-tec-5-odniy-z-naybilshih-v-ukrajini-novini-harkova-11975607.html>

³⁹ <https://www.amnesty.org.ua/ataky-rosiyi-na-krytychnu-energetychnu-infrastrukturu-ukrayiny/>

Останні місяці кількість загиблих та поранених серед цивільного населення Донецької області (підконтрольна територія) зменшувалася. Водночас, це зовсім не свідчить про зменшення інтенсивності бойових дій та кількості ракетно-бомбових ударів, адже інтенсивність боїв на Донбасі була та залишається стабільно високою. Статистичне зменшення кількості загиблих та поранених серед цивільного населення скоріше пов'язане насамперед з поступовим зменшенням загального числа цивільного населення в регіоні, адже рятуючись від негативних наслідків війни люди масово виїжджають в інші регіони України. В деяких містах (наприклад, м. Мар'їнка або м. Соледар), не залишилося жодного жителя, а міста повністю зруйновані⁴⁰.

Значних руйнувань на Донеччині зазнає й цивільна інфраструктура, включно з житловою та громадською забудовою. З 24 лютого було зруйновано та пошкоджено 682 навчальних заклади, зокрема, 283 дитсадки та 298 шкіл (за останньою інформацією станом на 24.11.2022)⁴¹.

З 24 лютого по 29 січня в Україні загинули щонайменше **459** дітей, не менше **917** дітей отримали поранення та ще щонайменше **341** дитина зникла безвісти. Точна кількість постраждалих дітей наразі невідома через триваючі ативні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України⁴².

За період з 24 лютого 2022 року по 26 грудня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) зафіксувало **17831** випадок загибелі або поранення цивільних осіб в країні: **6884** вбитих та **10947** поранених. УВКПЛ зазначає, що до більшості зареєстрованих випадків загибелі та поранення призвели удари зброї вибухової дії з великим радіусом ураження (включно з обстрілами із застосуванням важкої артилерії та РСЗВ, а також ракетними та авіаударами) та вважає, що фактичні цифри значно вищі, адже з місць, де тривають інтенсивні бойові дії, інформація надходить із запізненням та потребує перевірки (наприклад, міста: Маріуполь (Донецька обл.), Ізюм, (Харківська обл.), Попасна, Лисичанськ, Сєвєродонецьк (всі – Луганська обл.))⁴³.

⁴⁰ <https://www.npu.gov.ua/news/zavdiaky-roboti-ekipazhu-bilyi-ianhol-evakuiovano-100-vidsotkiv-tsyvilnoho-naselennia-marinky>

⁴¹ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/5650

⁴² <https://childrenofwar.gov.ua/>

⁴³ <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-12/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2026%20December%202022%20RUS.pdf>

Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й війнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти війнних об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

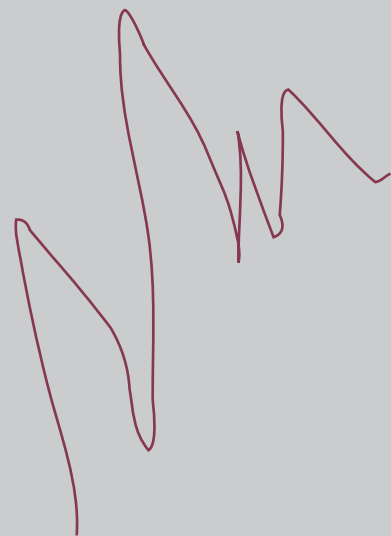
Захист цивільних об'єктів припиняється, коли ці об'єкти починають використовувати у військових цілях.

Запобіжні заходи під час здійснення нападу передбачають, зокрема, але не виключно, що той, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення, має зробити все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ані цивільними особами, ані цивільними об'єктами та не підлягають особливому захисту, а є саме війнними об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 57, Звичаєве МГП, норма 16).

Напади невибіркового характеру, зокрема, напади, що не спрямовані на конкретну військову ціль, або напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення війнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль, заборонені.

У випадку сумніву у тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, відправлення культу, житловий будинок, школа, для ефективної підтримки військових дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 52).

Умисні напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб, умисні напади на цивільні об'єкти, недотримання принципу пропорційності при нападі, а також деякі інші споріднені з ними діяння, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є війнними злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

Загроза спорудам та установам підвищеної небезпеки.

24 лютого

російські військові захопили **Чорнобильську АЕС** (Київська обл.), але вже 31 березня, ймовірно на фоні загальних військових поразок в районах ведення бойових дій, вони покинули територію станції, забравши з собою полонених українських військовослужбовців з числа охорони АЕС, а станцію розграбували⁴⁴. Відомо, що за час перебування російських військових на АЕС, там базувалося близько 50 одиниць військової техніки та близько тисячі солдатів, тобто росіяни фактично перетворили АЕС на свою військову базу⁴⁵.

16 березня

російські військові здійснили невдалу спробу наступу в напрямку **Південноукраїнської АЕС** (Миколаївська обл.). Наступ було зупинено силами українських військ. 05 червня та 26 червня камери відеоспостереження Південноукраїнської АЕС фіксували проліт ракет над територією станції⁴⁶, 19 вересня російські війська здійснили ракетний обстріл промислової зони АЕС⁴⁷. Удар було завдано, ймовірно, ракетою типу «Іскандер»⁴⁸. Потужний вибух стався всього за 300 м від реакторів⁴⁹.

Вибух на території Південноукраїнської АЕС: [посилання на відео](#).

04 березня

російські військові захопили **Запорізьку АЕС**. Через сім місяців, 5 жовтня, російський президент В. Путін підпише указ про прийняття у «федеральну власність» АЕС⁵⁰, а російська державна корпорація «Росатом» створить акціонерне товариство «Експлуатаційна організація Запорізької АЕС» з реєстрацією в Москві, яке за задумом російської влади має керувати окупованою станцією⁵¹.

01 вересня

Запорізьку АЕС відвідала місія МАГАТЕ. В опублікованому 6 вересня звіті члени місії засвідчили, що Росія розмістила на території станції військовий персонал, транспортні засоби та обладнання, зокрема, були помічені військові вантажівки на першому поверсі турбінних залів 1-го та 2-го енергоблоків⁵². СЦГІ припускає, що частина іншої військової техніки та озброєння, які зазвичай знаходяться на території станції та про які неодноразово говорили в медіа, на момент візиту місії могли бути тимчасово перевезені в інші місця. Відомо, що з липня 2022 року на території Запорізької АЕС російські війська облаштували військову базу, розмістивши важку артилерію, зокрема, реактивні системи залпового вогню БМ-30 «Смерч»⁵³.

⁴⁴ <https://mepr.gov.ua/news/39106.html>

⁴⁵ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3447414-na-caes-buv-stab-rosijskih-vijskovih-i-blizko-tisaci-zagarbnikiv.html>

⁴⁶ https://t.me/energoatom_ua/6877
<https://www.facebook.com/energoatom.ua/posts/pfbid0mxFZsC15Qy7izTNZA1mNsHnkybzjPhvAmBEd7d5UGVQOhh3H6DYxd37Smni9GN4HL>

⁴⁷ <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62952911>

⁴⁸ <https://www.facebook.com/okPivden/videos/778222990086241/>

⁴⁹ https://t.me/energoatom_ua/9672

⁵⁰ <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/5/692270/>

⁵¹ https://t.me/energoatom_ua/9966

⁵² https://www.iaea.org/sites/default/files/22/09/ukraine-2ndsummaryreport_sept2022.pdf

⁵³ https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html?fbclid=IwAR3ttHie-mpTE3suP-s3laUJadN1WwrOxHC2q0059LmRFkLFX_gVQdC_RRo

Військова техніка на першому поверсі турбінної зали енергоблоку № 2, ЗАЕС.
Джерело фото: МАГАТЕ

Євросоюз засудив ведення Росією військової діяльності з території довкола Запорізької АЕС⁵⁴, а Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш закликав до демілітаризації станції⁵⁵. 17 листопада Рада керуючих МАГАТЕ ухвалила третю з початку повномасштабної війни в Україні резолюцію, в якій закликала Росію припинити всі дії на українських ядерних об'єктах⁵⁶.

Станом на лютий 2023 року збройні сили РФ продовжують своїми діями загрожувати безпечній роботі ядерних об'єктів України.

⁵⁴ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/6/7144558/>

⁵⁵ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/18/7145204/>

⁵⁶ <https://www.unian.ua/economics/energetics/magate-uhvalila-rezolyuciyu-yakoyu-zaklikaye-rf-pripiniti-okupaciyu-yadernih-ob-yektiv-v-ukrajini-12049011.html>

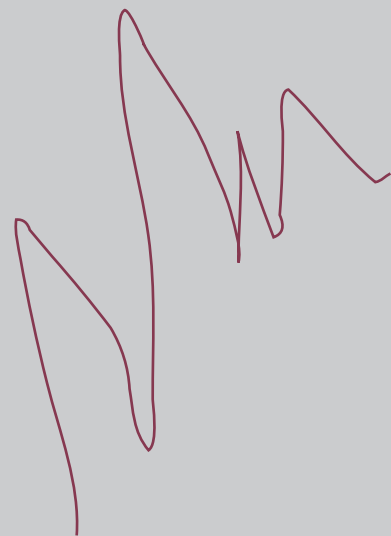
Чому це порушення:

Установки і споруди, що містять небезпечні сили: греблі, дамби й атомні електростанції, - не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил та наступні важкі втрати серед цивільного населення. Напад заборонено навіть в тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 56). Під час здійснення нападів на споруди та установки підвищеної безпеки особлива увага повинна приділятися тому, щоб під час таких нападів уникати вивільнення небезпечних сил та надмірних втрат серед цивільного населення (Звичаєве МГП, норма 42).

Отже, заборона нападу на ці об'єкти не є абсолютною. Наприклад, особливий захист від нападу по відношенню до АЕС припиняється в тому випадку, якщо АЕС виробляє електроенергію для регулярної істотної та безпосередньої підтримки військових операцій та якщо такий напад є єдиним практично можливим способом припинити таку підтримку.

Цілком очевидно, що Запорізька АЕС під контролем України була суто цивільним об'єктом та не була військовим об'єктом. Поблизу АЕС не було українських військових об'єктів. Наслідки ведення військових дій поблизу станції, пошкодження її інфраструктури, перетворення АЕС на військову базу РФ (мілітаризація станції), запуски ракет над територією АЕС, мінування відповідних територій та інші подібні дії в більшості випадках є непередбачуваними та становлять виключну небезпеку.

Умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі або каліцтва цивільних осіб або збитків цивільним об'єктам або масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно незрівнянною з конкретною та безпосередньою очікуваною загальною військовою перевагою, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (iv)).

6

Використання голоду як методу ведення війни. Обмеження доступу до гуманітарної допомоги. Напади на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення.

З 24 лютого по 20 травня 2022 року тривали бої за місто Маріуполь (Донецька обл.). З 86 днів оборони, 82 дні місто перебувало в повному оточенні. Станом на початок облоги міста російськими військами, там могло перебувати близько 300-400 тис. цивільного населення. Росіяни в певні періоди часу вибірково випускали частину населення, що рахалася власним транспортом на виїзд з міста (в напрямку м. Бердянська), але значна кількість людей так і не змогла виїхати, оскільки або не мала власного транспорту (в багатьох людей він був пошкоджений/знищений чи було відсутнє паливо), або лишалися заблокованими в районах міста, де точилися активні бойові дії. Українські та міжнародні гуманітарні вантажі, а також автобуси для організованої евакуації людей, російськими військовими до міста майже не пропускалися. В місті з початку березня (в окремих районах – з 24 лютого) було відсутнє централізоване водопостачання (включно з питною водою), світло, опалення, не можливо було придбати продукти харчування. Надходила інформація про голод серед цивільного населення.

Жителі Маріуполя в черзі за їжею. Джерело фото: Андрющенко Time в Телеграм

Такі дії збройних сил РФ дають підстави стверджувати про наявність ознак використання голоду серед цивільного населення як методу ведення війни.

Вочевидь, подібна критична гуманітарна ситуація за задумом російського військово-політичного керівництва мала б скластися й в решті українських населених пунктів, що перебували у той самий період в осаді, зокрема в Чернігові та Сумах, і це примусило б захисників скласти зброю. Водночас, збройні сили РФ в квітні 2022 року були вимушені відступити з північних регіонів України.

Схожа тактика штучного створення гуманітарної та продовольчої кризи застосовувалася російськими військами в Луганській області. Наприклад, як стверджувалося, прицільно обстрілювалися продуктові склади в місті Сєвєродонецьку (Луганська обл.), яке оборонялося українськими військами⁵⁷.

Вже станом на квітень 2022 року було відомо про руйнування російськими військами не менше 6 великих зерносховищ в Україні⁵⁸ та багато іншої продовольчої інфраструктури.

Залишки елеватора в Очакові після ракетного удару 04.09.22. Джерело фото: Ху*вий Миколаїв

⁵⁷ <https://t.me/s/luhanskaVTSA?before=853>

⁵⁸ <https://www.unian.ua/war/z-pochatku-viyini-rosiyani-poshkodili-v-ukrajini-shist-zernoshovishch-reuters-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11768158.html>

Складна гуманітарна ситуація поступово складалася в окупованих населених пунктах, зокрема, через нестачу ліків та продовольства.

Президент України В. Зеленський під час виступу з промовою в парламенті Ірландії зазначив: «Вони послідовно знищують місця зберігання палива, розподільчі центри продуктів, знищують навіть звичайну аграрну техніку і мінують поля»⁵⁹.

Гуманітарні вантажі, які Україна направляє на окуповані території, росіянами затримувалися. Наприклад, 06 квітня був затриманий гуманітарний вантаж, який слідував із Запоріжжя в окупований Токмак (Запорізька обл.), а 08 квітня росіяни не пропустили гуманітарний вантаж до окупованого Мелітополя (Запорізька обл.).

20 червня Верховний представник ЄС з іноземних справ та політики **безпеки Жозеп Боррель** назвав воєнним злочином блокаду експорту українського зерна: «Неймовірно, неможливо уявити, що мільйони тонн пшениці залишаються заблокованими в Україні, а в решті світу люди страждають від голоду. Це справжній воєнний злочин. Я не уявляю, щоб це тривало значно довше. В іншому разі це буде чимось, за що Росія повинна понести відповідальність»⁶⁰.

Європейська Рада закликала Росію негайно припинити напади на сільськогосподарські об'єкти, а також розблокувати Чорне море, зокрема Одеський порт, щоб дозволити експорт зерна з України та комерційні судноплавні операції⁶¹.

Відома російська пропагандистка Маргарита Симоньян, виступаючи на Петербурзькому міжнародному економічному форумі - 2022 (15 - 18 червня) зазначила, що в російському суспільстві наразі нібито є популярним жарт (рос.): «Вся наша надежда на голод. Вот что это значит. Это значит, что сейчас начнется голод, и они снимут санкции и будут с нами дружить, потому что поймут, что не дружить с нами невозможно»⁶².

Маргарита Симоньян. Фото: Getty Images. Джерело: ТСН

⁵⁹ <http://www.golos.com.ua/article/358324>

⁶⁰ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/20/7141605/>

⁶¹ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/24/7354342/>

⁶² <https://tsn.ua/ru/lady/news/obschestvo/vsya-nasha-nadezhda-na-golod-propagandistka-simonyan-rasskazala-o-lyudoedskih-nastroeniyah-v-rossii-2092990.html>

Чому це порушення:

Заборонено використовувати голод серед цивільного населення як метод ведення війни, а також піддавати нападу, знищувати, вивозити чи робити непридатними об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, такі як запаси продуктів харчування, сільськогосподарські райони, що виробляють продовольство, посіви, худобу, споруди для забезпечення питною водою й запаси останньої, а також іригаційні споруди спеціально з метою не допустити використання їх цивільним населенням або супротивною стороною як засобу підтримання існування, незалежно від мотивів, ніби з метою викликати голод серед цивільних осіб, примусити їх до виїзду або з якої-небудь іншої причини. Сторони конфлікту повинні надавати дозвіл і сприяти швидкому і безперешкодному надходженню гуманітарної допомоги до цивільних осіб, що її потребують, за умови, що така допомога має неупереджений характер, здійснюється без дискримінації і підлягає контролю з боку сторін конфлікту (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 54, Звичаєве МГП, норми 53-56).

Умисне вчинення дій, що піддають цивільне населення голоду, в якості способу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, включаючи умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено в Женевських конвенціях, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

7

Загроза навколишньому природному середовищу.

Загроза навколишньому природному середовищу України внаслідок бойових дій (забруднення повітря, ґрунтів, шкода екосистемам, водним ресурсам і т. д.), обумовлених агресивною війною Росії, протягом року продовжувала стабільно зростати.

30 березня концентрація забруднюючих речовин у повітрі Києва у майже 9 разів перевищувала норму, а трохи раніше, 19 березня, Київ навіть на нетривалий час опинився на *першому місці у світі* за забрудненістю повітря. Цьому сприяли, зокрема, широкомасштабні пожежі в Київській області, зміна рози вітрів та пожежі в сусідніх областях, викликані веденням бойових дій⁶³.

Допоки російські військові перебували на Чорнобильській АЕС та утримували під своїм контролем Чорнобильську зону відчуження, тривали безконтрольні лісові пожежі, які були одним із чинників погіршення радіаційної безпеки⁶⁴. На одній із частин високозабрудненої території «Рудий ліс» (Чорнобильська зона відчуження) російські військові розрили ґрунт та облаштували масштабні укріплення (військові позиції). Такі безвідповідальні дії ймовірно спричинили вивільнення високорадіоактивного пилу⁶⁵.

З щотижневих зведень Міндовкілля України можна побачити, зокрема, наступне:

- бойові дії велися на площі понад 3 млн га українських лісів. Окуповані або перебували у зоні бойових дій щонайменше 450 тисяч га лісів. Загалом з 24 лютого ураження зазнали території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 1,24 млн га⁶⁶. Основними наслідками воєнної агресії для лісового господарства є пожежі, забруднення вибухонебезпечними предметами, а також втрата потужностей⁶⁷.

Ілюстративне фото. Залишки лісу після бойових дій в районі річки Оскіл (Харківська обл.). Джерело фото: Суспільне.Новини

⁶³ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/30/7335756/>

⁶⁴ <https://mepr.gov.ua/news/39106.html>

⁶⁵ <https://mepr.gov.ua/news/39106.html>

⁶⁶ <https://mepr.gov.ua/news/40672.html>

⁶⁷ <https://mepr.gov.ua/news/39747.html>

- російські війська завдають цілеспрямованих ударів по інфраструктурі для забору, очищення та постачання води, а також каналізаційних очисних спорудах. Значно пошкоджені об'єкти водопостачання та водовідведення у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Харківській та Миколаївській областях⁶⁸;
- використання фосфорних бомб призводить до хімічного забруднення ґрунтів⁶⁹;

Бомбардування українського населеного пункту з використанням фосфорних боєприпасів. Джерело фото: Міндовкілля України

- понад 30% території України зараз вважається потенційно забрудненою різними боєприпасами та вибуховими пристроями⁷⁰. Знищена військова техніка та боєприпаси, а також розірвані ракети та авіабомби забруднюють ґрунт і підземні води хімічними речовинами, у тому числі важкими металами⁷¹. Руйнування поселень призводить до забруднення довкілля будівельним сміттям та азбестом, і наслідки такого забруднення для довкілля будуть проявлятися роками⁷².

20 вересня Парламент України схвалив Звернення до Генасамблеї ООН, Програми ООН з навколишнього середовища, Європарламенту, Єврокомісії, парламентів та урядів держав - членів Генасамблеї ООН щодо утворення **спеціальної екологічної моніторингової місії** для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії РФ на території України⁷³.

У міністерській декларації, яка стала результатом 9-ої конференції ООН «Довкілля для Європи» (Нікосія, 5-7 жовтня), європейські країни офіційно засудили російські злочини проти українського довкілля та причетність Білорусі до цього⁷⁴.

⁶⁸ <https://mepr.gov.ua/news/39823.html>

⁶⁹ <https://mepr.gov.ua/news/39879.html>

⁷⁰ <https://mepr.gov.ua/news/39518.html>

⁷¹ <https://mepr.gov.ua/news/39447.html>

⁷² <https://mepr.gov.ua/news/39210.html>

⁷³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2594-20#Text>

⁷⁴ <https://mepr.gov.ua/news/40022.html>

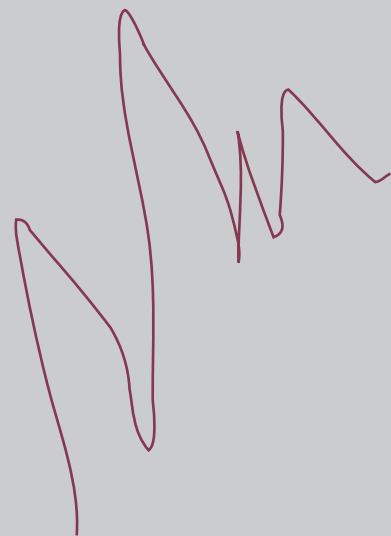
Чому це порушення:

При веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 55).

Забороняється здійснення нападу на військову ціль, якщо можна очікувати, що такий напад спричинить надмірну випадкову шкоду навколишньому природному середовищу порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою (Звичаєве МГП, норма 43). Під час проведення воєнних операцій слід вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для уникнення та у будь-якому разі мінімізації випадкової шкоди навколишньому природному середовищу (Звичаєве МГП, норма 44).

Умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно незрівнянною з конкретною та безпосередньою очікуваною загальною військовою перевагою, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (iv)).

Імовірно поки зарано говорити про «широку, довгочасну і серйозну шкоду», як вона розуміється в практиці застосування відповідних норм МГП. Водночас, вже зараз є очевидним факт невжиття збройними силами РФ всіх практично можливих *запобіжних заходів* для уникнення такої потенційної шкоди. Подальше ігнорування згаданих норм МГП неодмінне призведе й до згаданої вище шкоди.

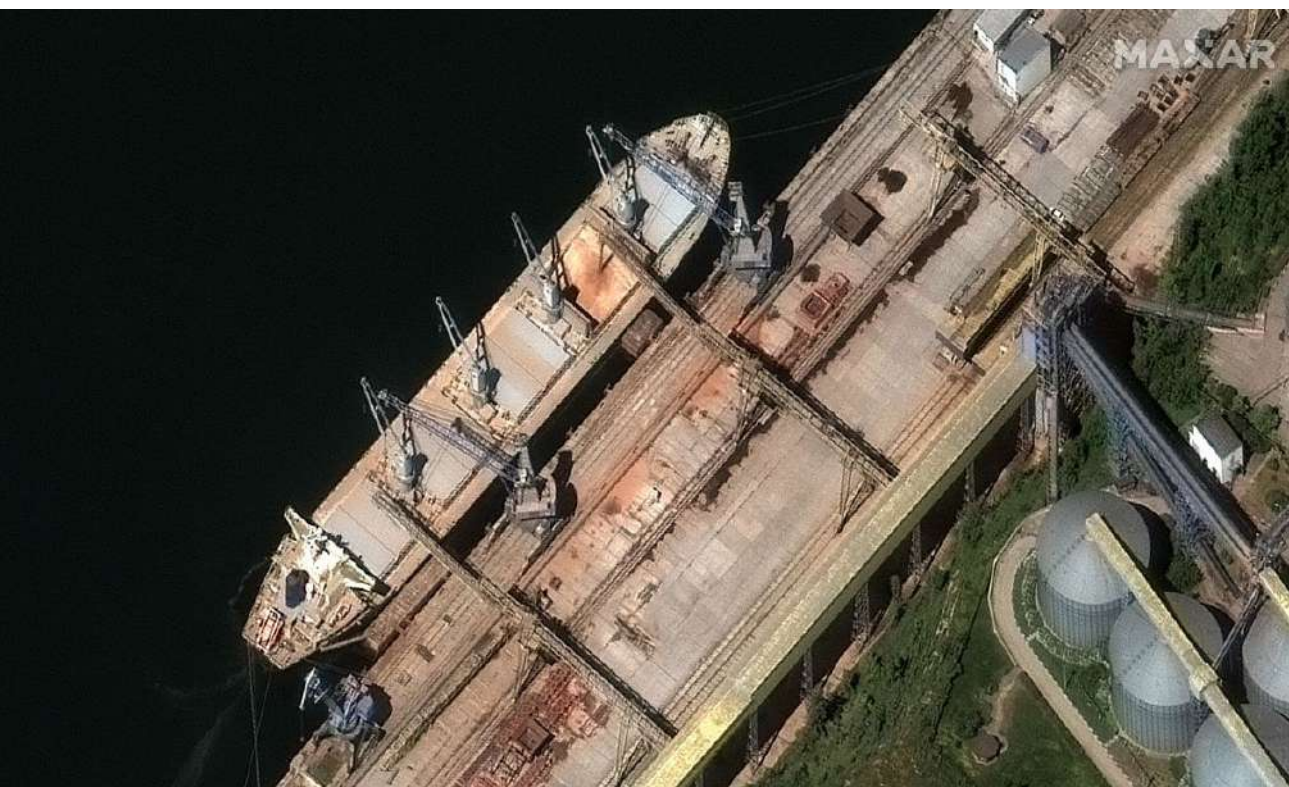

Захоплення та розграбування майна.

Протягом року на тимчасово окупованих територіях стабільно зберігалася тенденція захоплення та розграбування майна окупаційними військами та окупаційними адміністраціями (підконтрольними їм людьми та організаціями). Повідомлення про такі випадки зазвичай важко перевірити за кількома (альтернативними) джерелами, але правдивість більшості з них не викликає розумних сумнівів. Спектр видів майна, що ставав об'єктом посягання, доволі різноманітний: від побутового пограбування місцевого населення та підприємців (автомобілі, готівкові грошові кошти тощо), до захоплення та розграбування майна великих компаній у значних розмірах (врожаю агропідприємств, товарів та майнових комплексів українських гіпермаркетів тощо).

Доволі типовим прикладом є випадок з викраденням в березні 2022 року в окупованому місті Мелітополь (Запорізька обл.) сільгосподарської техніки John Deere приватної компанії «Агротек» вартістю в 1 млн. євро. Завдяки позиційним системам, що встановлені на обладнанні, фахівці компанії встановили, що техніка була переміщена на територію господарства у селищі Закан-Юрт Чеченської республіки (РФ)⁷⁵.

Широкого розголосу набула історія з розграбуванням українського зерна. Американська телерадіокомпанія CNN в травні 2022 року опублікувала матеріал про ймовірне розграбування українського зерна та обладнання на окупованих територіях півдня України (Херсонська та Запорізька області). З посиланням на власні джерела журналісти стверджували, що колони російських вантажівок, що перевозили зерно з ферм та елеваторів, були помічені на півдні України⁷⁶. CNN зазначає, що «фермери та інші жителі Херсона та Запоріжжя надали CNN подробиці численних крадіжок»⁷⁷.

Завантаження зерна на судно «Матрос Позиніч» у Криму. Фото/скріншот: Maxar Technologies та CNN

⁷⁵ <https://www.facebook.com/agrotek.in.ua/>

⁷⁶ <https://edition.cnn.com/2022/05/05/europe/russia-ukraine-grain-theft-cmd-intl/index.html>

⁷⁷ <https://edition.cnn.com/2022/05/05/europe/russia-ukraine-grain-theft-cmd-intl/index.html>

Час від часу окупаційна влада видавала постанови, якими фактично позбавляла українських громадян права на вільне володіння своїм майном. Наприклад, «Державний комітет оборони ДНР» видав 08 липня 2022 року постанову № 153, якою визнав недійсними документи, що підтверджують виникнення, перехід або припинення речових прав фізичних осіб на житлову нерухомість, яка розташована на «звільнених територіях», у випадку, якщо такі документи посвідчені нотаріусами України після 19 лютого 2022 року або органами державної влади чи місцевого самоврядування України з 11 травня 2014 року по 19 лютого 2022 року⁷⁸. 18 липня той самий «комітет оборони» видав постанову № 156, якою примусово вилучив у «державну власність» об'єкти нерухомого майна, розташовані в окупованому м. Донецьку Донецької області (ймовірно перебували повністю або частково у власності приватного акціонерного товариства «Донецькоблгаз»)⁷⁹. Ухвалення рішень, подібних до останнього, було доволі поширеним явищем та здійснювалося регулярно.

30 вересня

стало відомо, що окупаційна влада визнала «безхазяйним майном» близько 200 об'єктів туристичної інфраструктури (готелі, бази відпочинку) в колись популярному, а нині окупованому курортному селищі Кирилівка (Запорізька обл.). В «документі», опублікованому на сайті «адміністрації Запорізької області», власникам відповідного майна пропонувалося пред'явити свої права на нього шляхом звернення в «адміністрацію» в Мелітополі. Якщо ж протягом трьох днів такого звернення не послідує, то об'єкти погрожували поставити «на облік» як «безхазяйне майно», що по суті є першим кроком на шляху до «націоналізації» майна⁸⁰. Подібні списки час від часу публікувалися й по іншим окупованим населеним пунктам Запорізької області (Василівка, Мелітополь, Приморськ та інші)⁸¹.

Готель «Техас» в селищі Кирилівка до окупації. Джерело фото: Наше місто

⁷⁸ <https://www.0629.com.ua/news/3428493/okupanti-hocut-nacionalizuvati-majno-mariupolciv-foto>

⁷⁹ <https://t.me/itsdonetsk/22349>

⁸⁰ <https://nashemisto.dp.ua/2022/09/30/na-azovskomu-mori-v-kyrylivtsi-okupanty-vkraly-blyzko-200-baz-vidpochynku-z-iavyvsia-spysok/>

⁸¹ <https://zapgov.ru/deyatelnost-mejvedomstvennaya-komissiya/%d0%b2%d1%8b%d1%8f%d0%b2%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d0%be%d0%b5-%d0%b1%d0%b5%d1%81%d1%85%d0%be%d0%b7%d1%8f%d0%b9%d0%bd%d0%be%d0%b5-%d0%b8%d0%bc%d1%83%d1%89%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-10/>

влада Росії оголосила про підписання у Москві «договорів» про прийняття до складу РФ так званих ДНР, ЛНР, а також Запорізької та Херсонської областей, в межах, що існували «на день їх утворення та день прийняття в Російську Федерацію». Отже, очікуємо, що згодом це призведе до тотальної «конфіскації» та/або «націоналізації» майна українських державних та комунальних підприємств, установ, організацій, а також майна приватних власників, які відмовлятимуться від визнання російського суверенітету над тимчасово окупованими територіями України або з будь-яких інших причин вважатимуться нелояльними до російської влади.

Чому це порушення:

Норми МГП забороняють грабіж. На окупованій території дозволено конфіскувати рухому суспільну власність, яку можна використовувати для воєнних операцій; приватну власність необхідно поважати, її не дозволено конфіскувати, окрім випадків, коли знищення або захоплення такої власності вимагає нагальна військова необхідність (Четверта Женевська конвенція, стаття 53, Звичаєве МГП, норми 49-51).

Незаконне, безглузде або широкомасштабне знищення та привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, розграбування населених пунктів, а також деякі інші споріднені з ними діяння, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є воєнними злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

9

Свавільні затримання та незаконне позбавлення свободи цивільних осіб. Насильницькі зникнення.

Протягом 2022 року існувала стала практика свавільних затримань військовослужбовцями збройних сил РФ, Росгвардії, ФСБ та утримання в незаконних місцях несвободи цивільного населення окупованих територій. Незаконне позбавлення свободи людей здійснювалося повсюдно та вочевидь є частиною плану чи політики по відношенню до окремих верств цивільного населення окупованих територій. Деяких людей згодом відпускали, а місцезнаходження інших досі невідоме.

Серед людей, які стали жертвами свавільних затримань та насильницьких зникнень, можна виділити такі умовні групи: (1) представники українських органів державної влади та місцевого самоврядування; (2) громадські активісти, учасники проукраїнських мітингів, волонтери; (3) ветерани антитерористичної операції / операції об'єднаних сили; (4) журналісти; (5) підприємці; (6) люди, яких підозрювали в допомозі українським військовим; (7) представники різних релігійних конфесій; (8) інші.

В незаконних місцях несвободи до затриманих часто застосовували катування та сексуальне насильство. Наприклад, затриманий 30 березня в окупованому Херсоні (Херсонська обл.) священник Православної церкви України Сергій Чудинович після свого звільнення так опише ставлення до нього російських військових: «[...] Мене били, душили. Потім почали розтібати штани. Зняли джинси, опустивши їх до низу. Труси спустили до землі. Я стояв на пів роздягнений. Поставили на коліна, нагнули до стільця головою, притисли коліном. Взяли дубінку⁸² і сказали, що вони запхають мені її в анальний отвір, розірвуть його і потім використають «Фіналгон»⁸³. Уявляєте, як я себе почував? Я не знав, що мені робити. Попрощався з життям. Молився. [...] Вони намагалися мене з'валтувати і я почав кричати: «Ну що мені, вигумати щось, щоб ви мені повірили?» Приблизно такі слова». Наприкінці знущань священника примусили підписати папери про співпрацю з російськими силовими структурами і тільки після цього відпустили. Опинившись на підконтрольній Україні території, священник одразу звернувся до правоохоронних органів⁸⁴.

Священник Сергій Чудинович. Джерело фото: Укрінформ

⁸² Ймовірно мається на увазі поліцейський гумовий кийок.

⁸³ «Фіналгон» – мазь для місцевого лікування при суглобовому та м'язовому болю, яка при нанесенні на відкриті рани або при надмірному нанесенні (передозуванні) викликає печіння.

⁸⁴ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3465911-svasennik-pcu-zhersona-rozpoviv-pro-torturi-akih-zaznav-u-poloni-zagarbnikiv.html>

Директор Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (ICMP) Метью Холлідей заявив, що під час війни в Україні зникли безвісти понад **15** тис. людей. За його словами, дана цифра є консервативною, якщо врахувати, що в одному лише Маріуполі, за оцінками української влади, загинули або зникли безвісти 25 тис. осіб⁸⁵. Звичайно, оголошена цифра включає в себе не лише жертв насильницьких зникнень, але й імовірно всіх інших людей, які зникли за обставин, пов'язаних з конфліктом.

Практика свавільних затримань та утримання в незаконних місцях несвободи цивільних осіб набула свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦГП та інші правозахисні організації неодноразово повідомляли в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад,

За ґратами будинку «Уряду ЛНР»

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1534328816_LNR_B_ua.compressed.pdf

Війна без правил

[https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

Ті, що пережили пекло

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026398_SURVIVING_HELL_ua_web.pdf

⁸⁵ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/25/7377890/>

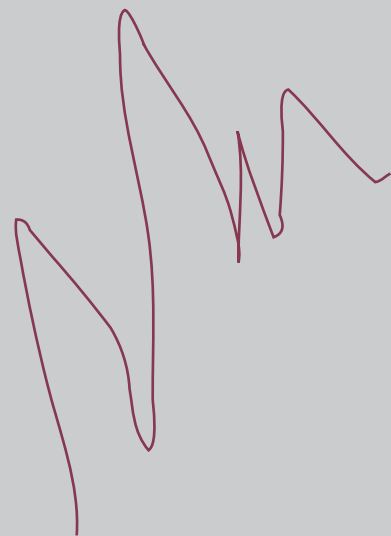
Чому це порушення:

Під час міжнародного збройного конфлікту причини, через які сторона, що перебуває в конфлікті, може позбавити свободи цивільну особу, закріплені в Четвертій Женевській конвенції: цивільні особи можуть бути інтерновані або примусово поселені в певному місці лише в тому випадку, якщо це абсолютно необхідно для безпеки держави, під владою якою вони знаходяться (стаття 42), а на окупованій території - через причини збереження безпеки (стаття 78). Щоб позбавлення свободи у таких випадках вважалось законним, необхідно також дотримуватися встановленої процедури (статті 43, 78 та інші).

Забороняється примусове зникнення та свавільне позбавлення волі (Звичаєве МГП, норми 98, 99), направлене проти цивільних осіб.

Широкопоширена чи систематична практика насильницьких зникнень, поміщення до в'язниць або іншого жорстокого позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права, є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (e) (i)).

Незаконне позбавлення свободи, взяття заручників та деякі інші споріднені з ними діяння розглядаються в розумінні Римського статуту також як воєнний злочин (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (vii), (viii)).

Депортація та примусове переміщення цивільного населення окупованих територій.

Відомо про депортацію та примусове переміщення збройними силами РФ українського цивільного населення окупованої території. Такі повідомлення протягом року надходили не лише з міста Маріуполя (Донецька обл.), де це явище набуло найбільш масового характеру, а й з інших регіонів України, наприклад, з міста Ізюму (Харківська обл.)⁸⁶. Загалом, подібна проблема ймовірно спіткала всі населені пункти, які захоплювалися російськими військовими протягом 2022 року.

Вже 20 квітня Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця на засіданні Радбезу ООН заявляв, що росіяни примусово вивезли до РФ понад 500 тис. українців, зокрема 121 тис. дітей⁸⁷.

Станом на 30 січня 2023 року українській владі відомо про щонайменше 14732 депортованих дитини, хоча їх реальна кількість ймовірно значно більша⁸⁸.

За оцінками самої російської влади, «з початку спеціальної воєнної операції» вони вивезли до Росії вже 1 002 429 осіб, у тому числі 183 168 дітей⁸⁹.

В Маріуполі, з тих районів міста, які протягом березня-травня 2022 року поступово переходили під контроль збройних сил РФ, російські військові організовано та ймовірно завчасно сплановано переміщували цивільне населення до окупованого м. Донецька (інших окупованих міст Донеччини та Луганщини) або на територію РФ. Водночас, перед цим людей проводили через достатньо принизливу процедуру т. зв. «фільтрації» та через систему створених російською владою т. зв. «фільтраційних таборів».

Процедуру «фільтрації» були змушені проходити, зокрема, наступні категорії людей:

1. Особи, яких окупаційна влада організовано переміщує з Маріуполя на територію РФ або в окуповані міста Донеччини/Луганщини («ДНР/ЛНР»);
2. Особи, які самостійно залишали Маріуполь (приватним транспортом або пішки), намагаючись евакуюватися з міста, зокрема, на підконтрольну Україні територію.

За спостереженнями СЦГП, мова йде не про якісь стаціонарні об'єкти, спеціально призначені для утримання/фільтрації (зокрема, з охороною та режимом утримання), а про цілу мережу («архіпелаг») місць тимчасового утримання людей по всій окупованій території. В якості таких місць використовувалися приміщення шкіл, дитячих садочків, будинків культури та інших раніше захоплених громадських об'єктів, розташованих, зокрема, але не виключно, в окупованих селах та містечках навколо Маріуполя (Крещатицьке, Козацьке, Першотравневе, Безіменне, Новоазовськ, Мангуш, Микільське і т. д.).

Як може виглядати типовий «фільтраційний табір», можна побачити на відео за посиланням: https://t.me/mariupol_super_marik/9593

⁸⁶ <https://www.facebook.com/max.strel.g/posts/1740435009497051>

⁸⁷ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3462129-kislitsa-v-oon-zagarbniki-ak-nacisti-vivozat-ukrainciv-iz-zahoplenih-teritorij.html>

⁸⁸ <https://childrenofwar.gov.ua/>

⁸⁹ <https://ria.ru/20220427/evakuatsiya-1785836409.html>

Відоме українське Інтернет-видання «Слідство.Інфо» провело власне розслідування щодо ролі Російської православної церкви (РПЦ) в переміщенні українців до РФ та описало співпрацю церкви з Міністерством надзвичайних ситуацій РФ, участь церкви в забезпеченні депортованих житлом (при церквах та монастирях), в забезпеченні їх харчуванням та предметами першої необхідності, в проведенні з людьми «інформаційно-роз'яснювальної роботи» тощо⁹⁰.

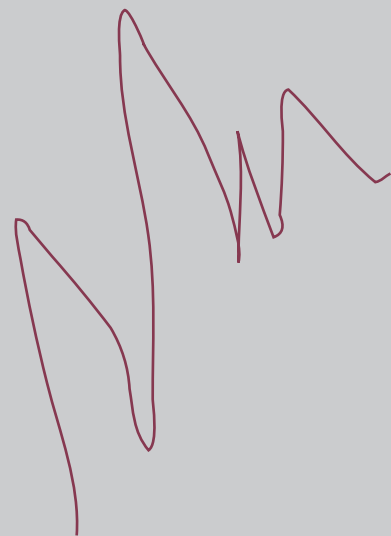
Місця розміщення депортованих українців у церковних установах РПЦ на території Росії. Джерело фото: Слідство.Інфо

⁹⁰ <https://www.slidstvo.info/warnews/deportuj-blyzhnogo-svogo-yak-rosijska-pravoslavna-tserkva-razom-iz-sylovykami-prymusovo-pereselyayut-ukrayintsiv-do-rosiyi/>

Чому це порушення:

Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні. Однак окупаційна держава може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, якщо це є необхідним для забезпечення безпеки населення або зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру. Проведення таких евакуацій не може передбачати переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин (Четверта Женевська конвенція, стаття 49, Звичаєве МГП, норма 129).

Навмисна депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території у межах цієї території чи за її межі на порушення статті 49 Четвертої Женевської конвенції, розглядається як серйозне порушення міжнародного гуманітарного права (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 85) та воєнний злочин в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (vii), (2) (b) (viii)).

Знущання над тілами загиблих (померлих) та кремація.

Певні проросійські інтернет-ресурси регулярно публікували фото та відео зневажливого ставлення до тіл загиблих українських військових. В якості прикладу можна навести телеграм-канал «384 ОМРП СпН» (можливо – «384 Окремий морський розвідувальний пункт спецпризначення В400800, входить до складу 1-го Армійського корпусу ДНР»)

Посилання на канал: https://t.me/morskaya_pehota_384

Іншим яскравим прикладом знущання є поширений в серпні 2022 року в соціальних мережах фрагмент відео, на якому російський націоналіст **Ігор Мангушев** під час заходу «стендап на військову тематику» зневажливо демонстрував череп людини. За його словами, це череп українського військового, який загинув на «Азовсталі» в Маріуполі (Донецька обл.). Промова Мангушева супроводжувалася поясненням того, з ким та за що воює його країна. Наприкінці відео він вимовив фразу, з якої можна зрозуміти, що він особисто брав участь у вбивстві людини, череп якої він демонструє⁹¹.

Посилання на відео: https://amp.censor.net/ru/news/3363608/v_rossii_propagandist_mangushev_vyshel_na_stsenu_s_cherepom_yakoby_zaschitnika_azovstali_video_18

Росіянин Ігор Мангушев демонструє череп людини під час публічного заходу. Скріншот відео. Джерело: Цензор.Нет

⁹¹ https://amp.censor.net/ru/news/3363608/v_rossii_propagandist_mangushev_vyshel_na_stsenu_s_cherepom_yakoby_zaschitnika_azovstali_video_18

На переконання СЦГІ, подібна зневажлива демонстрація тіл (фрагментів тіл) загиблих комбатантів з явно пропагандистською метою, тобто не викликана ані військовою, ані гуманітарною необхідністю, є образливою та становить наругу над тілами, а відтак є порушенням законів та звичаїв війни.

Після того, як масове вбивство цивільного населення в м. Бучі (Київська обл.) набуло міжнародного розголосу, на початку квітня 2022 року почали з'являтися повідомлення про те, що Росія запустила в м. Маріуполі (Донецька обл.) роботу мобільних крематоріїв, де спалює тіла людей (ймовірно як цивільних, так і комбатантів). Пресслужба Маріупольської міськради тоді стверджувала, що до спалення тіл маріупольців Росія залучила «спеціальні бригади зачистки, сформовані з місцевих мешканців», а також представників т. зв. «ДНР»⁹².

⁹² <https://t.me/mariupolrada/9143>

Чому це порушення:

Щодо померлих цивільних.

Останки осіб, які померли з причин, пов'язаних з окупацією, або в ув'язненні, що є наслідком окупації або воєнних дій, та осіб, котрі не є громадянами країни, в якій вони померли внаслідок воєнних дій, користуються повагою, і місця поховання таких осіб також користуються повагою, утримуються й позначаються, як це передбачено у статті 130 Четвертої конвенції, якщо останки таких осіб або місця їх поховання не користуються більш сприятливим ставленням згідно з Конвенціями й цим Протоколом (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 34).

В статті 130 Четвертої Женевської конвенції зазначається, що органи влади, які затримують, забезпечують, щоб інтерновані, які померли під час інтернування, були поховані з пошаною, і, якщо можливо, згідно з ритуалами релігії, до якої вони належали, і щоб їхні могили шанували, належним чином прибирали і позначалися так, щоб їх завжди можна було впізнати. Померлих інтернованих ховають в *індивідуальних могилах*, крім випадків, коли обставини, яких неможливо уникнути, вимагають використання спільних могил. Тіла може бути піддано **кремації** лише з категоричних причин гігієни, відповідно до релігії померлого або згідно з його чітким побажанням на цю дію. У разі кремації її факт буде констатовано і причини надано в свідоцтві про смерть померлого. Попіл зберігається в цілості органами влади, які затримують, і передається якомога швидше близьким рідним на їхній запит.

Щодо померлих комбатантів.

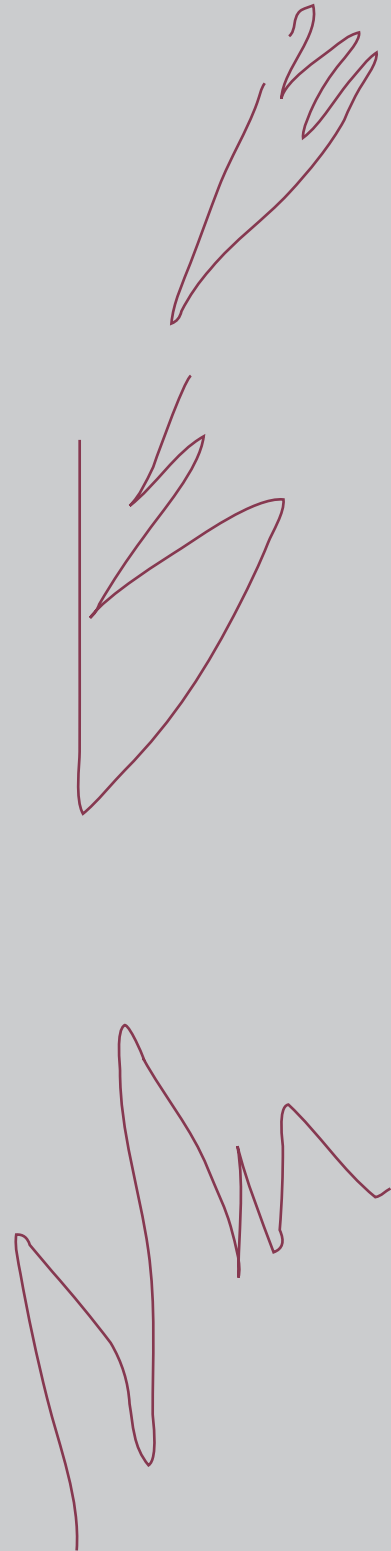
В статті 17 Першої Женевської конвенції зазначається, що тіла піддають **кремації** лише тоді, коли це необхідно відповідно до обов'язкових вимог гігієни або у зв'язку з мотивами, пов'язаними з релігією померлого. У разі кремації її обставини та причини детально викладають у свідоцтві про смерть або за-свідченому списку померлих. Забезпечуються гідне поховання померлих, по можливості відповідно до обрядів релігії, до якої вони належали, шанобливе ставлення до їхніх могил, групування могил, по можливості, відповідно до національності померлих, належний догляд за могилами та позначення їх так, щоб знайти їх можна було завжди.

Загальне.

Міжнародне гуманітарне право *забороняє глумитися над тілами померлих*. Померлі повинні бути гідно поховані, а до їхніх могил необхідно ставитися з повагою та утримувати в належному стані (Звичаєве МГП, норми 113, 115).

Сторони конфлікту повинні всіляко сприяти поверненню останків померлих на вимогу тієї сторони, до якої вони належать, чи на вимогу родичів померлих. Особисті речі, що належали померлим, також підлягають поверненню. З метою ідентифікації останків померлих кожна сторона конфлікту повинна реєструвати всю наявну інформацію перед похованням та позначати місця розташування могил (Звичаєве МГП, норми 114, 116).

Наруга над тілами померлих становить «посягання на людську гідність» (стосується також померлих) в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду, тобто є воєнним злочином (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxi)).

Нав'язування російського громадянства.

З самих перших днів широкомасштабного вторгнення російська влада почала нав'язувати російське громадянства жителям окупованих нею територій.

**25 травня
2022 року**

В. Путін підписав указ № 304, яким спростив прийом у громадянство Росії жителів окупованої території Херсонської та Запорізької областей України⁹³. Іншим своїм Указом за № 330 від 30 травня російський президент запровадив «спрощену процедуру» набуття російського громадянства для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та недієздатних осіб, які мають українське громадянство⁹⁴. Вже тоді керівник Офісу Президента України А. Єрмак під час виступу на відкритті Russian War Crimes у межах Всесвітнього економічного форуму в Давосі зазначав, що станом на 21 травня РФ депортувала на свою територію більш як 232 тисячі дітей і понад дві тисячі з них – або сироти, або розлучені з батьками⁹⁵.

Фрагмент пропагандистського сюжету про отримання паспорта громадянина РФ в Херсоні. Скріншот відео. Джерело відео: ВТВ плюс

Щодо окупованих після 24 лютого 2022 року територій Донецької та Луганської областей, то видача російських паспортів жителям цих територій відбувалася за законодавством РФ, введеним ще для самопроголошених «ДНР/ЛНР», тобто як жителям «ДНР/ЛНР» (указ В. Путіна від 24.04.2019 № 183)⁹⁶.

⁹³ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/25/7348452/>

⁹⁴ <https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/30/248879/>

⁹⁵ <https://president.gov.ua/news/vistup-kerivnika-ofisu-prezidenta-ukrayini-andriya-yermaka-n-75297>

⁹⁶ <http://www.kremlin.ru/acts/bank/44190>

30 вересня

влада Росії оголосила про підписання у Москві «**договорів**» про прийняття до Російської Федерації так званих ДНР, ЛНР, а також Запорізької та Херсонської областей, в межах, що існували «на день їх утворення та день прийняття в Російську Федерацію»⁹⁷.

Згодом, 2 жовтня, Конституційний Суд РФ дійшов висновку про «конституційність» цих «міжнародних договорів», а 3 жовтня влада Росії оголосила, що її парламент одностайно підтримав анексію тимчасово окупованих територій України: Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей⁹⁸.

Кожен з «договорів» містить статтю № 5 наступного змісту: *«З дня прийняття в Російську Федерацію ДНР / ЛНР / Запорізької області / Херсонської області та утворення у складі РФ нового суб'єкта громадянства ДНР / ЛНР / України та особи без громадянства, які постійно проживають на цей день на території ДНР / ЛНР / Запорізької області / Херсонської області, визнаються громадянами РФ, за виключенням осіб, які протягом одного місяця після цього дня зроблять заяву про своє бажання зберегти наявне у них та (або) їхніх неповнолітніх дітей інше громадянство або залишитися особами без громадянства».*

Отже, всі жителі окупованих територій України, що постійно проживали або принаймні мали в паспорті (іншому передбаченому законом документі) відмітку про зареєстроване місце проживання (раніше - прописку) на окупованих територіях, автоматично отримали російське громадянство в розумінні влади РФ. Проживаючи в умовах окупації (на фоні бойових дій, присутності озброєних військових та спецслужб) або виїхавши на підконтрольну Україні територію чи за кордон, заявити протягом місяця в органах влади РФ про «своє бажання зберегти наявне у них та (або) їхніх неповнолітніх дітей інше громадянство», як про це вказано в «договорах», навряд-чи було практично можливим. Крім того, такої можливості були явно позбавлені діти-сироти та діти без батьківського піклування, а також недієздатні особи.

⁹⁷ <http://kremlin.ru/events/president/news/69465>

⁹⁸ <http://duma.gov.ru/news/55411/>

Чому це порушення:

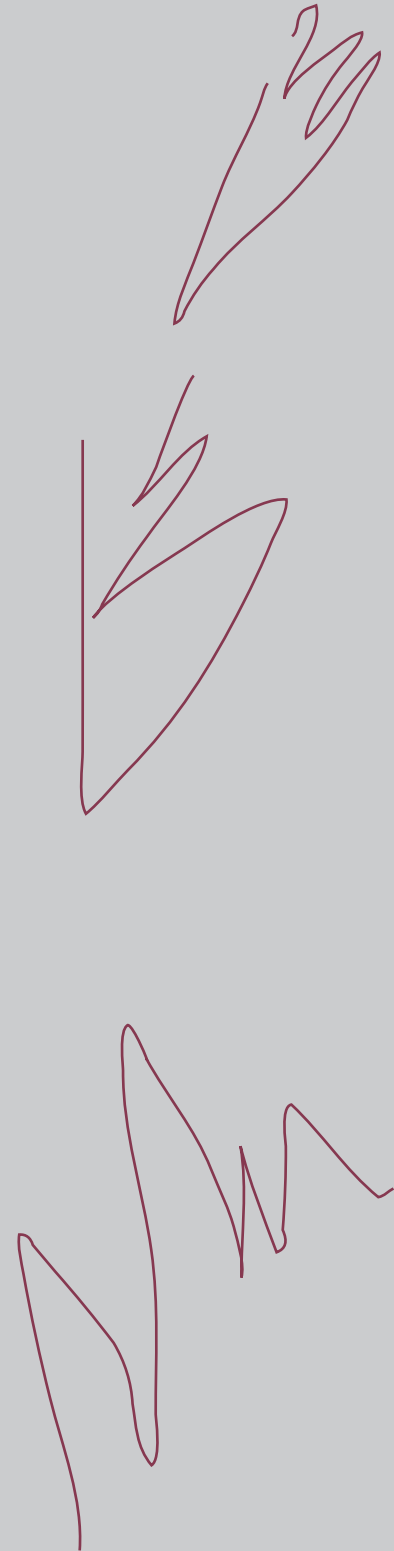
Відповідно до статті 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до Гаазької конвенції (IV) про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

Особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь-якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території (стаття 47 IV Женевської конвенції).

Нав'язування російського громадянства жителям окупованих територій де-юре і де-факто змушує їх присягати на вірність державі-окупанту, що заборонено міжнародним правом.

Будь-яка зміна громадянства апріорі має бути добровільною. Добровільність вимагає вільний вибір, а не штучно запропонований. На прикладі нав'язування громадянства жителям тимчасово окупованого Кримського півострова⁹⁹ можна зазначити, що правова база, прийнята «в період потрясіння і загальної правової невизначеності», суттєво підриває здатність будь-якої особи зробити обґрунтований вибір на основі повного розуміння «переваг та недоліків» серед варіантів залишити українське громадянство або набути громадянство держави-окупанта. Безумовно, ситуація з російським громадянством на Кримському півострові та на окупованій материковій території України, є різною, а питання набуття громадянства є складним та багатоаспектним.

Але вже зараз є підстави стверджувати про відсутність у жителів окупованих Росією територій можливості вільного вибору громадянства та про недобровільність набуття російського громадянства згідно «договорам», оприлюдненим владою РФ.

⁹⁹ https://www.irf.ua/content/files/report_crimea_human_rights.pdf

Довідково:

З 2014 року СЦГІ документує порушення прав людини, скоєні під час війни в Україні. Команда СЦГІ пройшла низку спеціалізованих тренінгів, де навчилася правильно збирати, обробляти та зберігати свідчення постраждалих. Протягом 2014 – 2021 рр. інтерв'юери Центру відвідали чи не кожне місто Донецької та Луганської областей (на підконтрольній Уряду території), щоб зібрати десятки свідчень про порушення прав людини із перших уст. Ми збирали інформацію про грубі порушення прав людини, спричинені збройним конфліктом, серед яких:

- незаконне затримання та утримання;
- нелюдське поводження;
- тортури;
- залучення неповнолітніх осіб до організованих збройних формувань;
- гендерно-обумовлене насильство.

Видання підготовлено спільно [Східноукраїнським центром громадських ініціатив](#) (СЦГІ), німецькою організацією [Kurve Wustrow – Centre for Training and Networking in Nonviolent Action](#) у рамках Громадської служби миру, що фінансується [Федеральним міністерством з економічної співпраці та розвитку Федеративної республіки Німеччина](#). СЦГІ пропонує кожному постраждалому безкоштовну юридичну допомогу у форматі консультацій та супроводу в судових справах.

Наразі перед нами постали нові виклики, пов'язані з новим етапом війни та повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

Але ми продовжуємо свою правозахисну роботу та закликаємо всіх постраждалих та свідків порушень прав людини та норм МГП повідомляти нам про відповідні порушення:

Контакти:

Email: info@eucci.org

Тел. : +38 (044) 5781438, + 38 (063) 6409640

Східноукраїнський центр громадських ініціатив

